

INFORMAČNÍ CHOVÁNÍ ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH STUDENTŮ V OBDOBÍ PANDEMIE COVID-19

Mgr. Michaela Dombrovská, Ph.D.; michaela.dombrovska@fpf.slu.cz; (Ústav bohemistiky a knihovnictví, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Slezská univerzita v Opavě)

PhDr. Pavol Rankov, PhD.; pavel.rankov@uniba.sk; (Katedra knižničnej a informačnej vedy, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave)

Ústav bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě ve vzájemné spolupráci s Katedrou knihovní a informační vědy Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě uskutečnili srovnávací výzkum informačního chování vysokoškolských studentů v čase pandemie a lockdownů. Sběr českých dat byl umožněn v rámci interní studentské grantové soutěže na Slezské univerzitě (SGS/2/2021), a to formou online dotazníků s otevřenými otázkami s důrazem na vlastní sebereflexe respondentů, sběr dat na Slovensku byl podpořen Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základě smlouvy APVV-19-0074. Srovnání výsledků ukazuje, že zkušeností studentů z různých zemí jsou navzdory upravené metodě, časovému odstupu a různé míře záběru respondentů velmi podobné a poukazují především na nároky, limity, ale také otevřené možnosti online vzdělávání.

<https://doi.org/10.52036/1335793X.2021.3-4.7-14>

ÚVOD

Ústav bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě ve vzájemné spolupráci s Katedrou knihovní a informační vědy Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě uskutečnili srovnávací výzkum informačního chování a informační gramotnosti vysokoškolských studentů v čase pandemie a lockdownů. Sběr českých dat byl umožněn v rámci interní studentské grantové soutěže na Slezské univerzitě (SGS/2/2021) využívající účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, na kterém spolupracovala studentka 4. ročníku navazujícího magisterského studia knihovnictví Lucie Valjentová, a navazoval na obdobný výzkum uskutečněný na Slovensku pod vedením Pavla Rankova, který proběhl v říjnu 2020 mezi vysokoškolskými studenty (Rankov 2021b) a byl podpořen Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základě smlouvy APVV-19-0074. Ten se zaměřoval na informační chování a obecně životní podmínky v době lockdownu, včetně dojmu z distančního studia, a probíhal kvalitativní metodou retrospektivní eseje. Mezi hlavní výsledky slovenského výzkumu přitom patří zvýšený zájem o aktuální zpravodajství mezi studenty, zvýšená míra používání digitálních technologií a online komunikace, a s tím spojené zdra-

votní (mentální i fyzické) problémy, změny v informačním chování v online prostředí, obavy z dezinformací a dopady na reálné mezilidské vztahy – což jsme obdobně předpokládali také v českém prostředí.

Studie, které se zaměřovaly na dopady pandemie na studenty a vysokoškolské studium, se začaly objevovat už v průběhu roku 2020. V ČR zatím podobný výzkum přímo zaměřený na informační chování studentů neproběhl, i když oblast zkoumání se částečně překrývá s mezinárodním výzkumem COVID-19 International Student Well-being Study, který realizovala Antverpská univerzita v roce 2020 a kterého se zúčastnili studenti sedmi českých veřejných vysokých škol (ČZU, MU, UHK, UK, UPOL, UTB a VŠE). Jedná se o mezinárodní výzkumnou iniciativu, která se ve spolupráci s 27 zeměmi zaměřila na vysokoškolské studenty a na to, jak se jich pandemie koronaviru dotkla v oblasti studií, duševní pohody a dalších příbuzných témat. Sběr dat probíhal online od 28. 4. do 19. 5. 2020. Už to, že mezi univerzitami a fakultami panoval značný rozdíl v přístupu k řešení výpadku prezenční výuky, mělo vliv na studenty pociťovanou míru studijního zatížení a stresu. Pokud byl výpadek prezenční výuky kompenzován ve větší míře online výukou než osobním studiem nebo online výukou a osobním studiem ve stejné míře, bylo zatížení a stres studentů nižší než v případě,

kdy byl výpadek více kompenzován nárůstem osobního studia než online výukou (Akademie věd 2020a). Jinak jsou zatím k dispozici spíše částečné výsledky, studie se zaměřovala na změny v životním stylu nebo finanční situaci, na změny v přístupu ke studiu (Rabiee-Khan & Biernat 2021) a mimo jiné také kupříkladu na hodnocení zdrojů informací; ve finském prostředí až 70 % studentů považovalo za relevantní převážně oficiální zdroje informací (Kappe 2021).

Dopady pandemie na mentální zdraví studentů se však projeví po celém světě (Superio a kol. 2021; viz také Rankov 2021a). Z faktorů, které se podílely na informačním přetížení a z toho plynoucí informační úzkosti, studie potvrdily jako významný faktor sociální síť (Soroya a kol. 2021), a to jako arénu střetu nejrůznějších názorů, především však sloužící k obhajobě vlastního názoru a potvrzení takového názoru v rámci vlastní informační bubliny (Glasdam & Stjernswärd 2021). Jako zdroj informací jsou však sociální síť vnímány s rezervou, za ověřené respondenti většinou stále považují spíše oficiální zdroje informací (Skarpa & Garoufallou 2021), mezi které se řadí také knihovny. Knihovny se v pandemické době, podobně jako školy, vyrovnávaly se skokovou změnou požadavků na výuku, včetně kurzů zaměřených na informační gramotnost, a uchovaly si svůj status relevantního a nezávislého zdroje informací (Guo & Huang 2021). Mohly se rovněž podílet na sdílení aktuálních doporučení, které směřovaly k podpoře mentálního zdraví (Király 2020). Mezi taková doporučení přitom často patřilo právě omezení času tráveného online (screen time; Riehm a kol. 2020). V ČR taková doporučení vydával například Psychologický ústav Akademie věd (Akademie věd 2020b); Národní ústav duševního zdraví zahájil několik výzkumů v souvislosti s pandemií a spustil například projekt Opatruj.se (Národní ústav 2021).

Aktuálně v ČR probíhá také dotazníkové šetření Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT ČR), které se mimo jiné zaměřuje na spokojenost s přístupem a komunikací školy a zkušenosti s distanční výukou, připravenost vyučujících na distanční výuku a problémy, kterým studenti čelí (včetně například rezignace na vyšší míru aktivity ve studiu nebo ukončení studia) (MŠMT ČR 2021); výsledky pro porovnání však zatím nejsou dostupné.

METODOLOGIE VÝZKUMU

Ve stávající výzkumné sondě byl jako výzkumná procedura použit dotazník, avšak pouze s otevřenými otázkami, čím ho řadíme na pomezí kvalitativních a kvanti-

tativních metod. Otázky měly charakter širších okruhů, ke kterým se měli respondenti vyjádřit vlastními slovy ve formě ucelených rozsáhlejších písemných výpovědí. Tuto metodiku jsme volili i s vědomím rizika, že někteří respondenti budou na některé otázky odpovídat lako-nickými „ano“ či „ne“. Cílem bylo navodit u respondentů volný tok myšlenek.

Výzkumná sonda byla realizována prostřednictvím e-mailové výzvy a dotazníkové aplikace Google Forms v měsících červen až červenec 2021 (konec semestru absenční výuky v období protipandemických opatření). Z 69 oslovených studentů se zapojilo 26, což znamená 38 % (minimálním požadavkem přitom byla účast 20 studentů). Ze zúčastněných byli 4 muži a 22 žen, 21 studentů bakalářského a 5 studentů magisterského (navazujícího) studia na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě. Dotazníkový formulář obsahoval 6 otázek ve formátu širších tematických okruhů, které byly zaměřeny tak, aby odpovědi mohly být komparovány se dvěma staršími výzkumnými šetřeními slovenských studentů zaměřenými na analogická témata. První ze slovenských výzkumných sond byla realizována kvalitativní metodou retrospektivní eseje, ve které respondenti odpověděli na otázku Jak se změnila úloha sociálních sítí a obecně internetu v mém životě v průběhu první vlny pandemie na jaře 2020. Respondenti tuto esej psali s několikaměsíčním odstupem od prvního lockdownu v době relativního uvolnění v září 2020. Výzkumný vzorek tvořilo 55 respondentů – 36 žen a 19 mužů, všichni byli studenty bakalářského stupně na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. Druhé zkoumání slovenských studentů se uskutečnilo v dubnu až květnu 2021 metodou strukturovaného online rozhovoru s 8 respondenty – 4 muži a 4 ženy, z toho 7 studentů magisterského stupně a 1 student 4. ročníku bakalářského stupně z různých slovenských vysokých škol.

Stávající dotazníkové šetření opavských studentů spojuje se slovenskými výzkumy jeho autobiograficko-reflexivní zaměření založeno na relativně volném toku vzpomínek, což umožňuje respondentům individuální a subjektivní přístup k odpovědím na bázi vlastních názorů i formulací. Tento typ narácí je způsobem rekapitulace minulé zkušenosti prostřednictvím propojování diskurzivních praktik přítomnosti se sociálními praktikami minulosti (Labov 1999, cit. dle Bočák 2009, s. 130).

Korpus textů z „českých“ dotazníků, „slovenských“ esejí a rozhovorů (resp. jejich písemných přepisů)

obsahoval sémiotická data, ktorá jsme vyhodnocovali prostredníctvom textovej a diskursívnej analýzy. Analyzovali jsme pritom nikoliv pouze jednotlivé izolované výpovedi, ale tyto výpovedi v kontextu jiných (všech) výpovedí. V souladu s postupem, který pro kvalitativní obsahovou analýzu navrhuje Elo a Kyngäs (2008), jsme v prvním kroku zpracovali narativy respondentů a podrobili je otevřenému kódování. V druhém kroku jsme zjišťovali shody, podobnosti a odlišnosti v naracích respondentů, abychom na základě obsahové příbuznosti mohli vytvořit vyšší celky (kategorie). Ve třetím kroku jsme abstrahovali rysy diskurzu na základě převládajících obsahů. Až syntézou všech získaných narací se vynořil celý diskurz jako verbální objekt (vyřčený či zapsaný text), ale i mentální reprezentace.

Je téměř jisté, že respondenti ve svém sociálním prostředí na „ožehavé“ téma výzkumu mezi sebou komunikovali už před realizací výzkumu. Proto jednotlivé zaznamenané výpovedi odrážejí „živý“ diskurz existující v dané době a prostředí, i když některé narace mohou s převládajícím diskurzem polemizovat. Naše interpretace zjištění vychází přímo z textů respondentů, proto uvádíme i delší citace, které zpravidla reprezentují celou skupinu podobných názorů. Pokud jde o postoj výjimečný, vždy na to upozorňujeme. Citace ze slovenských narací zůstaly ve slovenštině. Texty respondentů přinášíme v jejich původním znění, tj. citace odpovědí z dotazníků a esejí mohou obsahovat chyby, vyjádření z rozhovorů mohou obsahovat stylistické nedokonalosti nekorigované mluvené řeči.

VÝSLEDKY VÝZKUMU

První otázkou dotazníku jsme sledovali, jak se vyvíjel zájem respondentů o aktuální informace a zpravodajství před pandemií, během první vlny na jaře 2020 a ve fázi uvolnění začátkem léta 2021. Většina respondentů potvrdila, že s nástupem pandemie se zvýšil jejich zájem o aktuální informace, avšak s přibývajícím časem tento zájem postupně klesal, až se vrátil na úroveň před pandemií.

V první vlně se můj zájem o informace zvětšil o 100 % a zhruba do začátku třetí vlny (cca leden letošního roku) tento zájem přetrvával. Dnes už je v oběhu moc dezinformací a už to nesleduji. (žena, Bc.)

Před pandemií jsem se o aktuální informace zajímala rozhodně méně, než po jejím začátku. Během první vlny jsem hodně sledovala (dá se říci denně) její vývoj, nová nařízení... V současnosti zájem mírně polevil. (žena, Mgr.)

Určitě jsem se začala zajímat více o politiku, zdravotnictví a s tím související zdroje, které jsem předtím ne-

vyhledávala. (žena, Bc.)

Během první vlny covidu na jaře 2020 jsem aktivně sledovala zpravodajství, jak v televizi, tak na internetu ... V současnosti již informace ohledně pandemie aktivně nesleduji. (žena, Bc.) Během první vlny pandemie se můj zájem o informace (zejména COVID-19) zvýšil. Dalo by se říci, že zpravodajství ČT jsem sledovala každý den, vyhledávala jsem také informace na internetu apod. Postupem času můj zájem o média polevil. (žena, Mgr.)

V první vlně jsem zprávy sledovala častěji. Postupně jsem se od nich odkláněla čím dál více, v současnosti se na zprávy nedívám vůbec, informace nevyhledávám. (žena, Bc.)

...není to už nic nového než bylo před rokem, tehdy jsem se tedy určitě zajímala více. (žena, Bc.)

Na začátku pandemie jsem sledovala zprávy každý den, teď už skoro vůbec. (žena, Bc.)

...ze začátku mě to hodně zajímalo, postupně můj zájem o tuto problematiku slábl a nyní se rovná takřka nule. (muž, Bc.)

...už tolik zpravodajství o covidu nesleduji ... i z toho důvodu, že to je už „dlouho“ a je únavné snažit se být pořád v obraze. (žena, Bc.)

V první vlně... ve snaze být informován se stalo mým rituálem sečkávání na uveřejnění vývoje čísel souvisejících s pandemií. ... V současné době se o pandemii zajímám daleko méně. (muž, Bc.)

Eseje slovenských respondentů (psané v září 2020) potvrzují velký zájem o aktuality v první vlně pandemie, dokonce někteří potvrzují ritualizaci každodenního sledování určitých statistik.

Ja som napríklad nepretržite každý deň pozeral na webe čísla ohľadom prebiehajúcej situácie. (muž, Bc.)

Každý deň som sledovala aktuality.sk, či denník SME a s rodinou čakala na nové správy od hygienikov alebo vlády. Predtým som vôbec nepozerala každý večer správy, ale teraz som situáciu deň čo deň aktívne sledovala. (žena, Bc.)

...som bol nútený sledovať na sociálnych sieťach profily Ministerstva zdravotníctva SR a Úradu verejného zdravotníctva. Zároveň som si nastavil príspevky spomenutých inštitúcií ako prioritné. (muž, Bc.)

Televízne noviny a špeciálne zasadnutia vlády sme sledovali nonstop. (žena, Bc.)

Prvé dni sme sledovali živé vysielania na facebooku, či iných internetových stránkach o ďalšom postupe. Zo dňa na deň sme dostávali nové informácie. (žena, Bc.)

„Vďaka“ pandemii sme viacej počúvali alebo čítali

informácie zo slovenského parlamentu a ministerstva školstva. O túto oblasť som sa nikdy predtým nezaujímal. (žena, Bc.)

V rozhovorech (z jara 2021) už slovenští respondenti poukazují na klesající zájem o nové informace a částečně i znechucení z toho, že v médiích už dlouho dominuje téma pandemie.

Prišla pandémia a ľudia odvtedy začali sledovať koľko je nakazených, koľko sa uzdravilo, koľko ľudí zomrelo. Ale už to opadlo a už je toho na mňa priveľa. (muž, Mgr.)

Teraz už sa mi to ani nechce sledovať. (žena, Mgr.)

Je to plné koronaopatrení, kto, kam, čo, kedy môže, cestovanie, vychádzanie, testovanie.

(muž, Mgr.)

Zo začiatku to bolo nové, všetci sme sa zaujímali o čísla, aké sú v tej ktorej krajine. Teraz sa v tom nevyznám. Tento rok som nepozerala vôbec televízor... Keď niečo neviem, tak sa rodičov opýtam. (žena, Mgr.)

Pozriem si koľko ľudí je v nemocniciach, koľko je nakazených, teda aká je situácia, ale že by som to vyslovene vyhľadával, sa nedá povedať. Už je toho na mňa priveľa. Ľudia sú z toho unavení, podľa mňa. (muž, Mgr.)

Jedna respondentka ukazuje na přechod od intenzivního zájmu o aktuální informace směrem k pragmatickému přístupu.

...přestala jsem sledovat televizi a v internetových zdrojích hledám kdy, co a jak. V první vlně jsem sledovala vše. V letošní jen to nejnütnější k životu. (žena, Bc.)

U jedné respondentky se v první vlně pandemie objevila i jistá forma informačního zahlcení a stresu, vůči kterým si však našla své řešení.

V první vlně jsem byla ze všech médií zmatená a ztrácela jsem se v tom. Časem jsem začala sledovat instagramový účet Dominika Feriho, ve kterém jsem se líp orientovala, hlavně díky jeho vykřičníkům. (žena, Bc.)

Vysoký zájem o nové informace z první vlny však přetrvával jenom zcela výjimečně.

Před pandemií jsem se nijak zvlášť o aktuální informace a zpravodajství nezajímala. Začala jsem se zajímat právě při první vlně pandemie a v současnosti se zajímám nejvíce. (žena, Bc.)

Ve druhém tematickém okruhu v rámci dotazníku jsme se respondentů ptali, zda začali v důsledku lockdownu používat nějaké nové aplikace, technologie nebo online služby, případně zda začali některé technolo-

gie používat za jiným účelem než před lockdownem. Pochopitelně se ukázalo, že největší nárůst zájmu znamenaly služby a aplikace umožňující videohovory a chat. Značný podíl na tom má i nástup online výuky. Uzávěra knihoven vyvolala u studentů nevyhnutelný nárůst zájmu o databáze a digitální knihovny.

...Skype, Messenger, Google Meet. Také aplikace pro komunikaci se školou MS Teams a Google Classroom... jsem začal vnímat problém v množství emailových adres (několik školních, pracovních a osobních emailů), a tak jsem některé propojil se svojí hlavní emailovou adresou. (muž, Bc.)

Začala jsem používat nástroje pro komunikaci, např. MS Teams, Zoom, Google Meets (pro online hodiny ve škole). Více jsem využívala sociální sítě (facebook, instagram), hlavně z důvodu komunikace s přáteli. (žena, Bc.) Kvůli škole jsem začala využívat aplikace na virtuální schůzky, jako např. Microsoft Teams, Google meetings, Whereby a Zoom ... Začala jsem více využívat možnost nákupu přes internet.

...Zoom, Whereby, videohovory přes Facebook. (žena, Bc.)

...jsem poprvé vyzkoušela kupovat oblečení přes internet s dovážkou domů. Byla jsem velmi mile překvapena, takže to budu využívat i nadále. (žena, Bc.)

Zkusila jsem aplikaci e-rouška, po měsíci jsem zjistila, že v mém okolí jsem snad jediná, nikdo ji nepoužíval. (žena, Bc.)

Začal jsem ve velké míře využívat e-zdroje, vzdálený přístup a digitální knihovnu Kramerius.

(muž, Bc.)

...začala jsem díky lockdownu více využívat digitální knihovnu, El zdroje. (žena, Mgr.)

Z důvodu uzavření knihoven, jsem začala využívat ndk. cz., ke studiu používám MS Teams. V práci se různá školení přesunula do online prostředí. (žena, Bc.)

...Zoom, MS Teams (konference, přednášky) a Google meet, přes který jsme dělali s přáteli a rodinou online setkání. (žena, Bc.)

Tento pochopitelný vývoj plně potvrdili i slovenští respondenti ve svých esejích. U nich jsou však zajímavější spíše ty způsoby využívání technologií, které propojují mezilidskou online komunikaci s jinými aktivitami.

...streamovacie služby ako Netflix či HBO, ktoré mi dokonca umožňovali sledovať danú epizódu či film v tom istom čase ako priateľka či priateľ, pričom sme zdieľali spoločný chat ktorý nám suploval atmosféru v kine. (muž, Bc.)

S priateľom som cez videohovor volávala niekoľko hodín, často sme tieto hovory využívali ako „podmaz“ pri iných činnostiach ako upratovanie, va-

renie či učenie. Raz sme dokonca na diaľku spoločne pozerali film... Aj s kamarátmi sme si písali oveľa dlhšie správy alebo posielali hlasové správy. Niekedy sme využili aj skupinové hovory. Toto sme predtým nikdy nerobili. (žena, Bc.)

S kamarátmi sme si plánovali pravidelné online stretnutia, počas ktorých sme si zavolali, zapli videokamery a dokonca sme mohli hrať aj hry. (žena, Bc.)

Spočiatku sme hrávali s kamarátmi hry na počítači, s tým, že sme sa rozprávali, každý večer, že ako sa majú ako prežívajú karanténu. (muž, Bc.)

Hoci som nikdy predtým hry nehrala, zrazu si z môjho dňa dokázali odkrojiť poriadne veľký kus času. Bol to jeden zo spôsobov, ako sme s priateľom spolu trávili čas. Osobné stretnutia sme boli nútení preniesť do online prostredia, kde sa zrazu namiesto Lucie a Sandra stretávali online postavičky Lunalex a Gurtmog. (žena, Bc.)

Zrazu sme všetci a všetko kupovali online. Ja som tiež podľahla nezmyselnému nakupovaniu oblečenia, ktoré som nemala komu predviesť, lebo som sedela doma. Online nakupovanie využívam stále a od vypuknutia pandémie som v „kamennom“ obchode kúpila len minimum vecí. (žena, Bc.)

...čo sa zmenilo bolo online nakupovanie. Tomu som predtým nefandila... Za kratší čas si viem prezrieť viacero obchodov a porovnať ceny. Karanténa ma tiež prinútila predplatiť si Netflix. (žena, Bc.)

Nárůst využívání služeb pro videohovory potvrdili i respondenti v rozhovorech.

„Nové nie, ale intenzívnejšie to áno... s kamarátmi tie videohovory. Zoom, Discord, Meet.

(muž, Mgr.)

Parciálním tématom, ktoré vyplynulo z nášho výskumu, se ukázal být i vzájemný průnik fyzických aktivit a digitálních technologií. U českých respondentů to byly digitální doplňky kontrolující pohyb, u slovenských zase cvičení u počítače.

Pořídila jsem si fit náramek s GPS a začala jsem si hlídat pohybovou aktivitu. (žena, Bc.)

...jsem na Vánoce dostala chytré hodinky, jsem začala více sledovat svůj pohyb a spánek.

(žena, Bc.)

...som vymenila beh a posilňovacie stroje za cviky z fitness videí na YouTube. Zistila som, že cvičenie doma mi vyhovuje, a aj po skončení karantény som s tým pokračovala. (žena, Bc.)

S priateľom sme sa mohli porozprávať vďaka Messengeru a cez videohovory. Prvé mesiace sme pretelefonovali hodiny a hodiny. Dokonca sme sa rozhodli začať

cvičiť. Ja pred mojim počítačom doma a on pred svojím. (žena, Bc.)

...s priateľom sme spolu cvičili cez videohovor na messengeri. (žena, Bc.)

...pozerať live stream, počúvať podcast, cvičiť jogu cez skupinu v MS Teams. (žena, Bc.) Moja trénerka z fitness centra poskytovala hodiny tabaty naživo na Facebooku. (žena, Bc.) Zaujímali ma najnovšie seriály, nové videá na cvičenie zverejňované na Youtube. (žena, Bc.) Folklórny súbor... sme začali vysielat tréningy online. Prvýkrát v živote som tancovala sama v obývačke pred počítačom s kamerou. (žena, Bc.)

Jednotlivé respondentky a respondenti užívali digitální nástroje i pro jiné specifické a jedinečné účely.

...jsem například měl distančně hru na klavír, která samozřejmě nemůže plně nahradit prezenční výuku. (muž, Bc.)

...som každý týždeň na instagramovom profile učila dievčatá maľovať sa pomocou live prenosu. Ukazovala som základné líčenia a veľa kamarátiek aj cudzích žien mi napísalo, že sú mi vďačné. (žena, Bc.)

...som mala rozbehnutý účet na sociálnej sieti s umeleckými fotkami, a keďže moji sledovatelia boli vďaka karanténe aktívnejší, prihovorila som sa k svojmu publiku a vysvetlila som moju finančnú situáciu. Podarilo sa mi osloviť ľudí, ktorí si začali kupovať moje umenie, a zabezpečila som si tak aspoň minimálny príjem. (žena, Bc.)

...som si kúpila nový Ipad, zakúpila som si i ilustračný program Procreate a začala som sa učiť ilustrovať podľa videí z internetu. (žena, Bc.)

...sme prvýkrát v živote slávili Veľkú noc z domu. Bol to zvláštny zážitok prejsť z izby do obývačky, obliecť sa pekne a pozerať slávenie najväčšieho kresťanského sviatku cez live stream. (žena, Bc.)

Ako veriaci človek som musel prijať fakt, že nedeľnú svätú omšu musím sledovať z gauča mojej obývačky. (muž, Bc.)

Zjišťovali jsme i pocity a dojmy respondentů související s distančním studiem, jak se s online přednáškami a semináři vyrovnali oni, jejich spolužáci, případně učitelé. Části respondentů distanční vzdělávání prostě nevyhovovalo, což znovu platí pro zjištění z dotazníků i esejí.

Online studium mi nevyhovuje. Jsem ze staré školy. (žena, Bc.)

...se s ním spíše peru, online přednášky jsou vyčerpávající, taktéž některé písemné úkoly. Při prezenční výuce je možnost větší interakce s přednášejícím. (žena, Bc.)

Online studium bylo neosobní a informace zde podá-

vány byly někdy až strojově podávány.

(muž, Bc.)

...když si to člověk osahá na místě a hned se zeptá když něčemu nerozumí, tím nemyslím že přes email by to nešlo, ale „naživo“ to je jednodušší a přímější. (žena, Bc.)

Více mi vyhovuje prezenční studium, z důvodu, že online výuka je pro mě stresující (nefunguje počítač, nastanou problémy, chybí osobní kontakt atd.)... Už jsou z toho všichni unavení a těší se na návrat do školy. (žena, Bc.)

...chýbal nám kontakt so spolužiakmi pri vypracovávaní spoločných zadaní ... skúšky online, ktoré boli omnoho mátucejšie a stresujúcejšie ako písomný test. (žena, Bc.)

Tieto hodiny online si nikto nepochvaľoval, nemali takmer žiadnu hodnotu a každý študent v mojom okolí prízvukoval, ako je prezenčná forma štúdia dôležitá. (muž, Bc.)

Stejně si na online výuku stěžovali i respondenti v rozhovorech.

Cítim sa byť oveľa unavenejšia, ako keď som chodievala do školy, lebo takto to je taký stereotyp. (žena, Mgr.) Mne to príde, že to je čím ďalej, tým ťažšie. (žena, Mgr.) Nejak sme si na to zvykli, ale aj tak frfleme, že by to bolo lepšie osobne. (muž, Mgr.)

Jasně, vrátila by som sa do školy, ale to je asi zrejmé u každého. (žena, Mgr.)

Vtedy som sa potešil, ale časom to opadlo a radšej by som sa vrátil do školy ako byť stále doma. Volím prezenčné štúdium pred dištančným. (muž, Mgr.)

Obecně respondenti uváděli zejména problematický nástup distančního vzdělávání na jaře 2020. Zpočátku byl problém s domluvou s pedagogy a také ve zorientování se v nové aplikaci MS Teams... nyní vše funguje v pořádku. (žena, Mgr.)

...v první vlně jsme pořádně nevěděli co a jak, bylo to nové, museli jsme zkoušet nové věci. V současnosti je to více rutinní a už víme, co máme dělat. (žena, Bc.)

Rozdíl vidím v tom, že v první vlně nastalo hodně nových změn, takže jsme se všichni seznamovali s distanční výukou (jak bude probíhat, za jakým podmíněk...). V současnosti už to máme zažité. (žena, Bc.)

Změnu ve výuce jsem zaznamenala, v první vlně to bylo vše nové, všichni jsme se seznamovali s online výukou a bylo potřeba se to naučit. Nyní to už každý bere „automaticky“. (žena, Mgr.)

Slovenští respondenti, kteří psali své eseje v září 2020, měli jarní přechod na online vzdělávání ještě v živé

paměti stejně jako prvotní technické problémy, a naopak – neměli za sebou žádnou delší pozitivní zkušenost s rutinní online výukou. Proto jsou jejich opisy mnohem kritičtější a dramatictější.

Zo dňa na deň a z týždňa na týždeň boli študenti aj učitelia nútení prejsť na úplne iný typ výučby. Bolo to obdobie chaosu, rovnako ako pre študentov, tak aj pre vyučujúcich. (muž, Bc.) Neustále ma bombardovali emaily od vyučujúcich s informáciami o výučbe, zadaníach, bodových ohodnoteniach či „deadlinoch“. Zovšadiaľ vyskakovali pripomienky na prednášky, ktoré sa mali čochvíľa začať, či na zrušené prednášky, pri ktorých nasledovali emaily od vyučujúcich a v nich sa nachádzali pokyny. (muž, Bc.)

Prednášky, ktoré prebiehali online, boli častokrát plné technických problémov. (žena, Bc.) Nebolo jednoduché si v prostredí domova zabezpečiť vhodné podmienky pre online prednášky či testovanie... som mala často nutkanie venovať sa na internete, alebo celkovo počítači niečomu inému. Počas online prednášok som bola neraz vyrušovaná upozoreniami zo sociálnych sietí. (žena, Bc.)

Výrazným problémom distanční výuky je, že studenti se neumí soustředit na přednášku či seminář v domácím prostředí, co se potvrdilo v českých dotaznících i slovenských esejích.

Mě osobně přechod na distanční výučbu nejdříve nevadil, protože nemusím denně strávit několik hodin v dopravě... Postupně jsem si začala uvědomovat, že je studium takto těžší, je těžší se soustředit ... Mí spolužáci to myslím měli podobně. (žena, Bc.)

Problémy s internetovým připojením byly leckdy také velmi rušivé. S tím souviselo i zhoršené soustředění. (žena, Bc.)

...od kamarádů vím, že se při distanční výuce nedokáží soustředit. (žena, Mgr.)

Dištančná výučba sa mi zo začiatku javila ako výhra, no po niekoľkých týždňoch za počítačom som zistila, že to tak nie je. Je ťažké sústrediť sa na prednášku v domácom prostredí. (žena, Bc.)

Táto forma vyučovania mne osobne nevyhovuje, preferujem prezenčnú výučbu, pri ktorej sa na mňa ľahšie lepia informácie a nemám problém s koncentráciou a udržiavaním pozornosti počas prednášok, čo sa pri výučbe cez internet povedať nedá. (žena, Bc.)

Mnoho študentov, vrátane mňa, si začalo vážiť školu, hlavne jej priestory, ... pretože vyučovanie cez internet nie je veľmi efektívne, nie je ani praktické a ťažko sa naň sústrediť...

A so spolužiakmi je predsa len viac zábavy. (žena, Bc.) ...multitaskingovej nesústredenosti. Popri tom, ako som sledoval školskú prednášku online som na vedľaj-

šom monitore pracoval na zadání. Z čoho následne vyšlo, že som ani v jednej veci nebol poriadne. (muž, Bc.)

A stejné názory zaznívaly i v průběhu rozhovorů. Myslel som si, že online vyučovanie bude dobré a budem viacej doma, ale po krátkom čase som názor zmenil. Osobný kontakt chýba a doma ma to netiahne sa ísť učiť. (muž, Mgr.)

Jako největší výhody online vzdělávání studenti zpravidla uvedli, že se tím šetří čas a peníze, protože nemusí dojíždět do školy. Takové důvody jsou však sekundární, bez souvislosti s kvalitou vzdělávání.

Distanční výuka mi naprosto vyhovovala, a to především díky úspoře času (dojíždění) a financí... Nechyběl mi sociální kontakt se spolužáky. Ale vím, že většina spolužáků preferuje kontaktní výuku. (žena, Bc.)

Výhody tady bych zmínila jen ušetřený čas, kdy bych musela přijet do školy. (žena, Bc.)

Mezi „pro“ bych zařadila, že nebylo potřeba dojíždět. Člověk musel hlavně zvládnout vstát, upravit se, najíst a připojit se. (žena, Bc.)

Za plus považujem, že nemusím ráno vstávať a cestovať do školy. (žena, Bc.)

Tato „ekonomicko-ekologická“ pozitiva distančního vzdělávání se vyskytla i v rozhovorech.

...akurát to, že nemusíme chodiť do školy, máme ušetrený čas a peniaze spojené s dochádzaním. (žena, Mgr.)

Nemusím cestovať do školy... Vstanem 10 minút pred konzultáciou. (žena, Mgr.)

Značná část českých respondentů měla větší či menší výhrady k online výuce zejména z toho důvodu, že nesaturuje jejich psychologickou potřebu vzdělávání jako sociální aktivity a mezilidského kontaktu.

Distanční studium má pro mne dvě velké plus, a tím jsou úspora času a financí za dojíždění. Ale protože mám ráda sociální kontakt, mnohem raději bych investovala čas i peníze do osobního setkávání – prezenčního studia. (žena, Bc.)

Na distanční výuku jsem si rychle zvykla a vyhovuje mi více, než klasická prezenční. I když mi sem tam chybí sociální kontakt s kolegy a pedagogy. (žena, Bc.)

Mě osobně online výuka vyhovovala...Chyběl osobní kontakt.. (žena, Mgr.)

Chyběl mi pouze osobní kontakt s lidmi obecně, než přímo prezenční výuka. (muž, Bc.)

...chybí mi kontakt se spolužáky a vyučujícími, přednášky přes internet nejsou úplně ideální. (žena, Mgr.)

...všem taky scházela ta přítomnost ve třídě... mi už

dlouho vadí, že jsem jen doma. Mám pocit, že až to skončí, nebudu pomalu vědět, jak mluvit s lidmi. Chyběli mi spolužáci a i ty cesty autobusem. I to, jak jsem se ráno chystala do školy, vybírala, co si obleču. (žena, Bc.) *Moc mi chybí osobní kontakt s pedagogy i se svými spolužáky. Chybí mi navzájem si pomáhat v hodinách a i motivace.* (žena, Bc.)

Ve dvou případech respondentky srovnávaly online a prezenční vzdělávání i se vstupováním do jejich intimní zóny. Zajímavé přitom je, že jejich hodnocení bylo přesně opačné. Jedna respondentka má špatné pocity z kamery a monitoru ve svém soukromí, ta druhá zase oceňuje svou „neviditelnost“ na distanční výuce.

Online výuka v prostředí MS Teams mi byla nepříjemná, jako by zasahovala do mé intimní zóny. V posluchárně je mezi vyučujícími a studenty, i mezi studenty navzájem, větší odstup. Nehledí na sebe neustále zblízka, tváří v tvář. (žena, Bc.)

Ešte výhoda je, že... sa nepozera ten učiteľ priamo na mňa. (žena, Bc.)

Skutečně racionálně zhodnotilo klady online výuky jen několik respondentů.

Osobně bych uvítala kombinaci prezenční a online výuky, mnohdy online výuka je názornější než kontaktní, může být bleskově využito online zdrojů. (žena, Bc.)

Tato forma distančního studia mi vyhovovala, přednášky jsme si mohli nahrávat, takže jsem se k nim mohl kdykoliv vrátit. (muž, Bc.)

V dalším okruhu v dotazníku jsme se respondentů ptali, zda registrují vliv pandemie na dezinformace a hoaxy ve společnosti. Téměř jednoznačně poukazují na nárůst množství dezinformací a hoaxů na sociálních sítích a internetu obecně.

...v době pandemie se abnormálně navýšilo množství hoaxy a dezinformací. (žena, Mgr.) *Zprvu byl můj zájem o informace docela veliký, ale postupem času začal upadat, protože se objevovalo více a více dezinformací a nepravdivých údajů.* (žena, Bc.)

Díky pandemii si hodně všímám toho, že různé pochybné weby využívají toho, že si lidé neumí ověřovat informace a pouští do světa různé hoaxy či dezinformace. Bohužel tomu lidé věří, vyvolávají paniku. (žena, Bc.)

...již tak politicky rozdělená společnost v našem státě, se začala štěpit ještě podstatně více a hlavně kvůli fake news a hoaxům. (muž, Bc.)

Hoaxy a dezinformace tak rozdělují lidi na dva tábory. Mnohdy vznikají nenávistné hádky. (žena, Bc.)

Dopad je tedy jednak negativní (přibylo množství dez-

informací), ale také pozitivní (jsme nuceni informace více ověřovat). (žena, Bc.)

Úplně stejné jsou i reakce slovenských studentů získané prostřednictvím esejí.

...příchod skutočne obrovského množstva hoaxov, konšpiračných teorií, falošných správ, všetci boli zrazu vyštudovaní virológovia alebo imunológovia... ľudia, pri ktorých by som to vôbec nečakal, reálne šíria nebezpečné dezinformácie, hoaxy a konšpiračné teórie z pofidérnych webových stránok. (muž, Bc.)

Denne som zachytával, ako sa niektoré dezinformácie šíрили prostredníctvom sociálnych médií. Veľa ľudí taktiež rozvíjalo diskusie, ktoré by sme mali nechať na odborníkov. (muž, Bc.) Dezinformácie sa šíрили, konkrétne po sieti Facebook, odkedy si pamätám, ale väčšinou ich bolo jednoduché odignorovať... Od marca nie je pred nimi úniku. (žena, Bc.)

Sociálne siete sa stali hlavným šíriteľom misinformácií, hoaxov a konšpiračných teorií... Po vyhlásení celoštátnej karantény okrem kuchárov a umelcov sociálne siete zaplavili samozvaní lekári, vedci, ekonómovia, politickí analytici a odborníci na výživu. (muž, Bc.)

...dezinformácie otriasli internetom aj sociálnymi sieťami pričom nie je také jednoduché proti nim bojovať ako je jednoduché im podľahnúť. (muž, Bc.)

I rozhovory přinesly stejná stanoviska respondentů.

Strašne sa rozšírili hoaxy... Kvôli hoaxom som musela vymazať aj zopár známych zo sociálnych sietí. (žena, Mgr.)

Každá druhá veta na Facebooku je dezinformácia... Ja si z Facebooku už neberiem nič, pre mňa to má nulovú hodnotu. (žena, Mgr.)

Zajímavé v této souvislosti je i to, že se někteří respondenti pokusili o zdůvodnění příčin nárůstu hoaxů či o chronologii vztahu společnosti a hoaxů.

Lidé byli během pandemie více doma, vyhledávali informace, které často nedokázali správně zpracovat a interpretovat, z čehož vznikaly fámy, hoaxy a poplašné zprávy. Této skutečnosti si byli vědomi i tvůrci hoaxů, kteří pochopitelně zvýšili svojí aktivitu. (muž, Bc.)

V první vlně pandemie jsme všichni věřili informacím, které zněly z televizí a mediálních zpráv

– nikdo jsme nevěděli, s čím se potýkáme. Ve druhé vlně se však začali šířit jiné informace, protože se začalo přicházet na to, s čím jsme se setkali. Na konci druhé vlny však bylo tolik informací, že člověk již nevěděl, čemu má věřit, a tak si každý začal budovat názor vlastní. Tím začaly vznikat další dezinformace... kdyby v tuto dobu nebyly informační technologie, koronavi-

rus by nebyl tak velkou krizí, jako to média vybarvila. (žena, Bc.)

Dezinformace a hoaxy byly ve společnosti již dříve, ale s vývojem pandemie je jich možná daleko více. Je to možná zapříčiněno tím, že s vývojem pandemie došlo k masivnějšímu využívání internetu. (žena, Bc.)

Podobný názor zastávali i dva respondenti v rozhovorech.

Ja si myslím, že pomerovo je ich [dezinformácií] stále rovnako... iba ľudia to viac začali vnímať. (muž, Mgr.)

Vždy boli nejakí konšpirátori a vždy budú, len teraz mám pocit, že ako ľudia sú viac na internete a na sociálnych sieťach, tak to viac vyplávalo na povrch. Je to na rovnako, ale predtým sa to nejako extra neriešilo, nevidelo. (muž, Mgr.)

V dalším okruhu jsme se v dotazníku respondentů ptali, zda se v důsledku pandemie a lockdownu změnil jejich přístup k sociálním sítím a obecně k informačním technologiím, a pokud k takové změně došlo, jak se to projevuje. Prakticky všichni respondenti deklarovali určitou formu či aspekt kvalitativního růstu svoji informační gramotnosti. Z pravidla studenti více ověřují důvěryhodnost zdrojů nebo omezují svůj čas na sociálních sítích.

... více si hlídám, kdo článek napsal a zda je informace pravdivá. (žena, Mgr.)

Více si ověřuji informace. (žena, Bc.)

...rozhodně se změnil pohled na důvěryhodné zdroje. (žena, Mgr.)

Změnilo se, že jsem si začala více ověřovat zdroje a informace. (žena, Bc.)

...jsem se utvrdila v tom, že je důležité si informace ověřovat, prověřovat... nestrávit v sekci komentářů jejich čtením příliš času, protože je to často nenávisť vedle nenávisť, a to nemá na psychiku některých lidí, včetně mě, dobrý vliv. (žena, Bc.)

Přestala jsem trávit čas na Facebooku. (žena, Bc.)

Stal jsem se na těchto věcech méně závislý. (muž, Bc.)

Kdysi jsem v sociálních sítích viděla spíše pozitiva – brala jsem je jako odreagování, příjemnění volného času (propojení s koníčky). Momentálně ... jim věnuji už minimum svého času ... vnímám je spíše negativně, jelikož lidi na soc. sítích jsou velmi negativně nastaveni. (žena, Bc.)

Když jsem si chtěla od informací a vtípů ohledně pandemie odpočinout, začala jsem daleko méně navštěvovat sociální sítě. Přetrvává to dodnes, vůbec mi nechybí. (žena, Bc.)

Větší důraz na informační hygienu v důsledku zkuše-

ností z období pandémie platí i pro slovenské respondenty.

...som si vypla všetky upozornenia ... už nie je telefón organizátorom môjho voľného času. (žena, Bc.)

Po dvoch týždňoch karantény som urobila zásadný krok. Odstránila som si z telefónu Instagram, a aj Facebook, ktorý bol v mojom prípade hlavným zdrojom šírenia hoaxov, paniky, a prestala tak dopodrobna sledovať aktuálne dianie týkajúce sa koronakrízy. (žena, Bc.)

Keď som už nedokázal pozerat' na toľký počet šírenia falošných správ, ale aj tých pravdivých a sledovať rozpory medzi ľuďmi a ich neetické chovanie na internete, som sa rozhodol že sa odhlásim zo všetkých sociálnych sietí, obmedzím na internete stránky typu spravodajských médií. (muž, Bc.)

Jedna z respondentek v rozhovoru naznačila logické vysvetlenie vysokého objemu času na internetu i dôvody, proč bude ona (a lodi obecně) věnovat sítim méně času.

To nesúvisí s koronou, ale s tým, že nechodím do práce a na sieť mám viac času... Určite budem menej používať sociálne siete, keďže na to nebudem mať toľko času. (žena, Mgr.)

SHRNUTÍ A DISKUSE

V metodologii našeho výzkumu byl triangulační přístup důležitým principem. Ve dvou zemích jsme realizovali tři výzkumné sondy, které přinesly analogické až identické výsledky. Domníváme se, že to zásadně zvyšuje relevanci a pravdivost těchto zjištění. Celá naše metodologie byla založena na sebereflexi respondentů – studentů vysokých škol. Nezkoumali jsme reálný průběh informačně-mediálních aktivit (jak by jej ukázala například kvantitativní data o objemu hodin na sociálních sítích či počtu návštěv webových stránek), ale pocity, dojmy a názory mladých lidí. Domníváme se, že pandemie COVID-19 a související dění se stanou pro zkoumanou generaci zlomovým kulturně-civilizačním fenoménem, a proto jsme zkoumali, co pravděpodobně vstoupí do kolektivní paměti této generace.

Krátkodobou změnou v informačním chování studentů byl prudký nárůst zájmu o aktuální zdravotnické a politicko-sociální informace spojený s příklonem k tradičním masmédiím (televize, online deníky) v průběhu první vlny pandemie. Postupně však tento zájem vyprchal, až se vrátil na předpandemickou úroveň. Paralelně s klesajícím zájmem o aktuální informace rostlo u studentů i znechucení ze sociálních sítí, které se postupně stávaly nekontrolovatelnou arénou

šíření hoaxů a polopravd. I když objem času tráveného na sociálních sítích nejdřív rostl, značná část studentů si uvědomila, že musí tento čas omezit. Budoucí šetření v postpandemickém období by mohlo ukázat, zda a do jaké míry se jim to i dlouhodobě podařilo.

Studenti si rovněž na příkladu distančního online vzdělávání uvědomili, že technologicky nezprostředkovaný mezilidský kontakt má svůj psychohygienický význam i své praktické výhody. Obecně pocíťovaný problém soustředit se na přednášky či semináře v prostředí domova možná této generaci přinese i zkušenost využitelnou v budoucnosti při kritickém uvažování o práci na dálku a home office.

ZÁVĚRY

Výzkum ukázal možnosti srovnání zkušeností studentů z různých zemí, které jsou navzdory upravené metodě, časovém odstupu a různé míře záběru respondentů velmi podobné. Dá se proto předpokládat, že celosvětová zkušenost s pandemií zasáhla mladé lidi z podobných podmínek velmi obdobně. Zejména s ohledem na využití těchto zkušeností při přípravě dalšího průběhu výuky knihovnictví na Slezské univerzitě, je třeba také poukázat jak na výhody online výuky, tak na její subjektivně pocíťovanou zvýšenou náročnost. Vzhledem k tomu, že stávající podmínky i vybavení už umožňují naplno využívat předností distančních prostředků vzdělávání, kontaktní forma výuky je a měla by zůstat dominantní formou, a to také s ohledem na společenský a sociální rozměr, který osobní přítomnost na výuce přináší. Nic však nebrání tomu, oba přístupy ve vhodném poměru i do budoucna kombinovat; je však třeba zvláště zohlednit, že online výuku studenti vnímají většinou jako velmi náročnou na soustředění, a adekvátně upravit formu i zvolené prostředky. Zcela odlišný je přitom potenciál distanční výuky u přednášky pedagoga, přednášky pozvaného hosta, semináře s diskusí a praktického cvičení.

Například v případě formátu, kdy se výuky účastní pozvaní hosté, online forma umožnila účast předních odborníků, kteří by se jinak nemohli nebo nebyli ochotni zúčastnit (Dombrovská 2021).

Výsledky výzkumu a srovnávacího výzkumu mezi českým a slovenským prostředím také otevírají možnosti sběru dalších dat, zejména tedy rozšíření záběru respondentů na české straně, ať už na jedné fakultě nebo v přesahu k jiným fakultám, resp. školám, a hloubkové rozhovory s vybranými respondenty. Rovněž je možné na výzkumy v obou zemích dále navázat dalším kolem

dotazování. Časový odstup od bezprostředních událostí, které provázely lockdowny na jaře 2020, na podzim 2020 a na jaře 2021 však postupně způsobuje menší autenticitu výpovědí, menší zaujetí pro sdílení zkušeností a také jistý filtr u těch zkušeností a názorů, které jsou studenti ochotni sdílet. V tuto chvíli ještě nelze předvídat, co nás čeká v akademickém roce 2021/2022, můžeme však už alespoň vycházet ze zkušeností, které nám výzkumy v České republice i na Slovensku přinesly a studentům vysokoškolskou výuku s ohledem na znalost překážek na jejich straně více zpřístupnit. A také podpořit jejich informační chování mimo výuku, zejména uvědomování si existence zvýšené míry dezinformací, zvýšenou nutnost ověřování zdrojů i škodlivost nadměrného používání sociálních sítí.

Bibliografie:

Akademie věd České republiky. 2020a. Vysokoškolští studenti během první vlny pandemie koronaviru. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/aktualita/vysokoskolsti-studenti-behem-prvni-vlny-pandemie-koronaviru>

Akademie věd České republiky. 2020b. Tři R už nestačí. Psychologický ústav Akademie věd přidává další. Dostupné z: <http://www.psu.cas.cz/cs/dalsi-informace/aktuality/Tri-R-uz-nestaci.-Psychologicky-ustav-Akademie-v-ed-pridava-dalsi/>

BOČÁK, Michal. 2009. *Diskurz: neurčitá cesta kulturních, mediálních a komunikačních študií do centra svojho záujmu*. In: *Kultura – Média – Komunikace*. Roč. 1, č. 1, s. 117-146. ISSN 1804-0365.

DOMBROVSKÁ, Michaela. 2021. *Opavský knihovník a Hyde Park informačních profesionálů*. In: *Duha: Informace o knihách a knihovnách z Moravy* [online]. Roč. 35, č. 2. ISSN 1804-4255. Dostupné z: <http://duha.mzk.cz/clanky/opavsky-knihovnik-hyde-park-informacnich-profesionalu-v-opave>

ELO, Satu a Helvi KYNGÄS. 2008. The qualitative content analysis process. In: *Journal of Advanced Nursing*. Roč. 62, č. 1, s. 107-115. ISSN 1365-2648.

GLASDAM, Stinne a Sigrid STJERNSWÄRD. 2020. Information about the COVID-19 pandemic – A thematic analysis of different ways of perceiving true and untrue information. In: *Social Sciences & Humanities Open* [online]. Roč. 2, č. 1. ISSN 2590-2911. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590291120300796>

GUO, Jinchi a Jie HUANG. 2021. Information literacy education during the pandemic: the cases of academic libraries in Chinese top universities. In: *The Journal of Academic Librarianship* [online]. Roč. 47, č. 4. ISSN 0099-1333. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0099133321000549>

KAPPE a kol. 2021. Student life in time of corona. Dostupné z: <https://zenodo.org/record/3944727#.YSf66o4zY2w>

KIRÁLY, Orsolya. 2020. Preventing problematic internet use during the COVID-19 pandemic: Consensus guidance. In: *Comprehensive Psychiatry* [online]. Č. 100. ISSN 0010-440X. Dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7215166/>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. 2021. Anкета mezi pracovníky a studenty VŠ o dopadech pandemie. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/anketa-mezi-akademickymi-pracovniky-a-studenty-vysokych-skol>

Národní ústav duševního zdraví. 2021. V důsledku pandemie covid-19 se s duševním onemocněním potýká téměř každý třetí dospělý: podporu nabídne nový web. Dostupné z: <https://www.nudz.cz/v-dusledku-pandemie-covid-19-se-s-dusevnim-onemocnenim-potyka-temer-kazdy-treti-dospely-podporu-nabidne-novy-web/>

RABIEE-KHAN, Fatemeh a Karolina BIERNAT. 2021. Student well-being during the first wave of COVID-19 pandemic in Birmingham, UK. Dostupné z: <https://zenodo.org/record/4572408#.YSf7RI-4zY2w>

RANKOV, Pavol. 2021a. Informačná gramotnosť, sociálne siete a pandémie. In: *Knížnica* [online]. Roč. 22, č. 1, s. 6-11. ISSN 1336-0965. Dostupné z: https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2021/2021_04_23_Kniznica_01_2021_komplet.pdf

RANKOV, Pavol. 2021b. Informačné správanie a informačná gramotnosť mladej generácie v čase pandémie COVID-19. In: *Knížnica* [online]. Roč. 22, č. 1, s. 12-21. ISSN 1336-0965. Dostupné z: https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2021/2021_04_23_Kniznica_01_2021_komplet.pdf

RIEHM, Kira E. a kol. 2020. Associations between media exposure and mental distress among U.S. adults at the beginning of the COVID-19 pandemic. In: *American Journal of Preventive Medicine* [online]. Roč. 59, č. 5, s. 630-638. ISSN 1873-2607. Dostupné na: <https://europepmc.org/article/pmc/pmc7351429>

SKARPA, Paraskevi El. a Emmanouel GAROUFALLOU. 2021. Information seeking behavior and COVID-19 pandemic: a snapshot of young, middle aged and senior individuals in Greece. In: *International Journal of Medical Informatics* [online]. Roč. 150. ISSN 1386-5056. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1386505621000915>

SOROYA, Saira Hanif. a kol. 2021. From information seeking to information avoidance: understanding the health information behavior during a global health crisis. In: *Information Processing & Management* [online]. Roč. 58, č. 2. ISSN 0306-4573. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S030645732030933X>

SUPERIO, Daryl L. a kol. 2021. The information-seeking behavior and levels of knowledge, precaution, and fear of college students in Iloilo, Philippines amidst the COVID-19 pandemic. In: *International Journal of Disaster Risk Reduction* [online]. Roč. 62. ISSN 2212-4209. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212420921003757>